การพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่
The Development and Health Advocate Drive: Boromarajonani College of Nursing, Chiang mai

วราพร วันไชยธนวงค์ วท.ม.* Waraporn Wanchaithanawong **M.S.***

พิมพ์ใจ อุ่นบ้าน ศษ.ด.* **Pimjai Aunban Ph.D.***

พจนีย์ มนัสพรหม วท.ม.* **Pojanee Manusphrom M.S.***

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนา (Research and development) นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ กลุ่มเป้าหมายมี 3 กลุ่มตามระยะของงานวิจัย ระยะที่ 1 ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์เป็น ผู้บริหาร จำนวน 1 คน ตัวแทนอาจารย์ 5 คน ตัวแทนสายสนับสนุน 5 คน และตัวแทนนักศึกษา จำนวน 5 คน ระยะที่ 2 พัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างเป็นบุคลากรในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ปีการศึกษา 2558 รวมทั้งสิ้น 685 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารและอาจารย์ 59 คน บุคลากร 45 คน และนักศึกษา 581 คน ระยะที่ 3 ศึกษาผลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างเป็นบุคลากรในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ปีการศึกษา 2558 รวมทั้งสิ้น 270 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารและอาจารย์ 23 คน บุคลากร 17 คน และนักศึกษา 230 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวมข้อมูลคือแบบสอบถามการใช้ธรรมนูญสุขภาพ 3 ส่วนคือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) การปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพ 3) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการใช้ธรรมนูญสุขภาพเครื่องมือผ่านการหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.67 การวิเคราะห์ข้อมูลผลการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพฯ โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลข้อดี ข้อบกพร่อง ของธรรมนูญสุขภาพข้อจำกัด/ อุปสรรค ในการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ผลลัพธ์ต่อสุขภาพ (Health outcome) ที่ได้จากการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงธรรมนูญสุขภาพ (ประเด็นเนื้อหา และการนำไปใช้) ใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า

กระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง คือ เริ่มจากการประกาศนโยบาย มีกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ โดยการประชุมของนักศึกษาภายใต้สโมสรนักศึกษาและนำเข้าชมรมต่างๆ มีการประชุมของอาจารย์และเจ้าหน้าที่แล้วนำ

* *วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่*

* *Boromarajonani College of Nursing, Chiangmai*

กิจกรรมต่างๆ เข้าครอบครัวเสมือน และกำหนดเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการทำงานกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพมีวิธีการสร้างแรงจูงใจ เน้นการเชิญชวน ยกย่อง ให้เกียรติบัตร เอื้ออาทร

การพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่มีขั้นตอนการจัดทำ ธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ 1) จัดตั้งแกนนำ (สโมสรนักศึกษา – นักศึกษา) 2) จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจกับแกนนำ 3) ประเมินสถานการณ์ (เวทีสมัชชา และ ทำแบบสอบถาม) 4) จัดหมวดหมู่ความต้องการ 5) ยกร่างธรรมนูญ 6) ประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นเพื่อปรับไข (เวทีสมัชชา) 7) ประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพ 8) ติดตาม และประเมินผลมีประเด็นธรรมนูญสุขภาพ 10 ข้อ ได้แก่ วิทยาลัยได้ยกร่างธรรมนูญสุขภาพโดยมีรายละเอียด 10 ข้อคือ 1) ออกกำลังกายทุกวันพฤหัสบดี 2) รับประทานอาหารและดื่มน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะโดยใช้ภาชนะของตัวเอง 3) แต่งกายสะอาด ถูกต้องตามระเบียบของวิทยาลัย 4) ตรวจสุขภาพ ปีละ 1 ครั้ง 5) เปิดเพลงสบายๆ ตอนพักเที่ยง 6) ทำสมาธิ 5 นาที ก่อนเรียนทุกวิชา และนอนสมาธิวันละ 20 นาที ตอนพักเที่ยง 7) เข้าห้องพระ รักษาศีล 5 และรับประทานอาหารมังสวิรัติทุกวันจันทร์ 8) ตักบาตรเดือนละ 1 ครั้ง และฟังธรรมะบรรยายทุกวันพฤหัสบดีที่ 3 ของเดือน 9) ร่วมกิจกรรมจิตอาสาทำความสะอาดวิทยาลัยเดือนละ 1 ครั้ง และปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปีละ 1 ครั้ง และ 10) คัดแยกขยะ

ผลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ผลการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพในภาพรวม อยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย 2.89 ผลลัพธ์ต่อสุขภาพ (Health outcome) ที่ได้จากการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ได้แก่มีสุขภาพกายที่แข็งแรงในระยะยาวทำให้สุขภาพจิตดีในระยะยาวจิตใจเบิกบานได้ร่วมกิจกรรมในสถานที่ทำงานมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานมีรูปร่างที่ดีหน้าตาที่แจ่มใสทำให้มีสติทำให้จิตใจหนักแน่น มั่นคงจากการเข้าห้องพระมีที่พึ่งทางใจ

คำสำคัญ: ธรรมนูญสุขภาพ การพัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาล

Abstract

The aim of this research is to explore health advocate drive in Boromarajonani College of Nursing. The samples were 3 groups follow by the step of research. Step 1 was to study the process of health statute drive of Boromarajonani College of Nursing, Trang, The samples were 1 director, 5 instructors, 5 personnel and 5 nursing students. Step 2 was developed and drove the health statute of Boromarajonani College of Nursing, Chiangmai. The samples were the 685 personnel of Boromarajonani College of Nursing, Chiangmai in academic year 2015 consist of 59 administrators, 45 personnel and 581 nursing students. Step 3 was to study the result of this drove. The samples were the 270 personnel of Boromarajonani College of Nursing, Chiangmai in academic year 2015 consist of 23 administrators, 17 personnel and 230 nursing students. The research tool was the questionnaire of using the health statute, there

were 3 parts. 1) General data. 2) Practical of heath statute. 3) limitation, barrier and recommendation. The research tool was evaluated by 3 experts, the Index of Consistency/IOC was 0.67. The date analysis for result of the health statute drive was Means and Standard Deviation. The data analysis for the advantage, disadvantage, limitation and barrier of the health statute drive were content analysis.

The study reveals

The process of health advocate drive of Boromarajonani College of Nursing, Trang, policy announcement – drive policy declaration the under meeting of nursing student, clubs, instructors and personals. All activities applied to the family – like club and set to the success indicator. The drive process was motivation, invitation, praise, respect and generosity.

The process of health advocate drive of Boromarajonani College of Nursing, Chiangmai, start at 1) setting the leader 2) leader's training 3) evaluate situation 4) grouped the needs 5) health advocate draft 6) public hearing 7) health advocate declaration 8) follow up and evaluation. The health advocate included 10 items. They were 1) exercise every Thursday 2) hygienic food and drink 3) clean and coded uniform 4) annual physical checkup 5) listen to music at lunch break 6) 5 minutes meditation before attend class and for 20 minutes at lunch break 7) entered Buddha room and eat the vegetarian food every Monday 8) monthly - offer the monk food and attend the Buddha speech every the 3rd Thursday 9) Monthly cleaning the collage and yearly afforest 10) grouping the garbage.

The result of the health advocate drive of Boromarajonani College of Nursing, Chiangmai, reveals that the overall of practice was good level, Means as 2.89. Health outcome were long term physical health, long term mental health, good relationship, good shape and feature, consciousness.

Key words: Health advocate, The development and health advocate drive, Boromarajonani College of Nursing

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ[1] สะท้อนว่า ร้อยละ 90 ของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีปัญหาสารเคมีตกค้างในกระแสเลือดที่มาจากการรับประทานผักที่มีสารพิษ ขณะที่นักศึกษากลุ่มไม่ชอบรับประทานผักประสบปัญหาโรคอ้วน ส่งผลให้เกิดโรคความดันโลหิตสูง คลอเลสเตอรอล เบาหวาน โดยพบว่า กลุ่มนักศึกษาที่พบมากที่สุดคือ กรรมการสภานักศึกษา จึงต้องมีการตั้งชมรมเมตาบอลิค หากมีระบบการดูแลสุขภาพของนักศึกษาเรื่องการป้องกันโรคจะช่วยประหยัดงบประมาณของประเทศได้อย่างมาก ดังนั้น

มหาวิทยาลัยจะต้องดูแลและให้คำแนะนำนักศึกษาอย่างใกล้ชิด

การบูรณาการการสร้างเสริมสุขภาพสามารถบูรณาการเข้ากับเรียนการสอนที่เป็นทั้งวิถีของประชาคมในสถานศึกษา นอกจากนี้ยังสามารถผนวกงานในส่วนของพันธกิจองค์กรซึ่งมีความสอดคล้องหรือสนับสนุนหรือมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาพของคนในองค์กรเข้ากับการดำเนินการพัฒนาคณะสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งทำให้เห็นว่าเริ่มมีการบูรณาการการสร้างเสริมสุขภาพเข้ากับวิถีขององค์กรคือพันธกิจหลักขององค์กรเกิดขึ้น[2] แต่จากการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพที่ผ่านมายังพบว่ามักขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสถาบัน และปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง จึงทำให้มีเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยให้กระบวนการพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาพไปสู่สังคมสุขภาวะโดยการมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “ธรรมนูญสุขภาพ”[3] เป็นข้อตกลงร่วมที่คนในสถาบันการศึกษาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสุขภาวะ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคาดหวังให้ทุกคนในสถาบันนั้นๆ เป็นคนที่มีความสุข มีสุขภาพดี และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีทางด้านสุขภาพแก่ประชาชน

การนำธรรมนูญสุขภาพมาใช้เป็นกระบวนการดูแลและสร้างเสริมสุขภาพที่สำคัญ ซึ่งเน้นการจัดการสุขภาพที่ครอบคลุมทุกมิติเป็นระบบการดูแลสุขภาพที่เน้นความร่วมมือ โดยมีการประสานการดำเนินงานและการจัดการสภาพแวดล้อมรวมถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดีทุกๆ อย่าง ให้สอดคล้องและเกิดประโยชน์ทางด้านสุขภาพกับนักศึกษา โดยอาศัยความร่วมมือระหว่าง สถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน ซึ่งครอบคลุมปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางสุขภาพทุกๆ อย่างในเวลาเดียวกัน การดำเนินการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งในการลดภาวะเสี่ยงและปัญหาทางด้านสุขภาพของนักศึกษา บุคลากร และอาจารย์ เช่น สุขภาพวัยรุ่น การบาดเจ็บ ความรุนแรง ภาวะเสี่ยงจากพฤติกรรมทางเพศ ภาวะโภชนาการ การขาดการออกกำลังกาย การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพและการใช้ชีวิตของนักศึกษา บุคลากร และอาจารย์ การพัฒนาสถานศึกษาให้มีการจัดการระบบสุขภาพจึงเป็นการพัฒนาระบบส่งเสริมสุขภาพในสถานศึกษาให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในการดูแลสุขภาพนักศึกษา บุคลากร และอาจารย์ ในด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทางสุขภาพเพื่อให้มีพฤติกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีโดยอาศัยรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพในสถานศึกษาที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม โดยจัดระบบการส่งเสริมสุขภาพในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม รวมถึงการดูแลสุขภาพแบบครบวงจร ตลอดจนสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี การใช้ธรรมนูญสุขภาพเป็นเครื่องมือและกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนสุขภาพของสถานศึกษาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง[3]

การใช้ธรรมนูญสุขภาพเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพของนักศึกษา เจ้าหน้าที่และอาจารย์ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ เป็นการดำเนินงานในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้กลไกการพัฒนาธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ร่วมกับภาคียุทธศาสตร์เกิดการบูรณาการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักศึกษา บุคลากร และอาจารย์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ซึ่งเป็นการพัฒนาธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมซึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ร่วมกัน การดำเนินงานต่างๆ เหล่านี้จะทำให้นักศึกษา บุคลากร และอาจารย์ของวิทยาลัยตระหนักถึงความสำคัญและมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพและได้ธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ที่เป็นต้นแบบของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อนำองค์ความรู้มาพัฒนาแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

2. พัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

3. ศึกษาผลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

กรอบแนวคิดการวิจัย

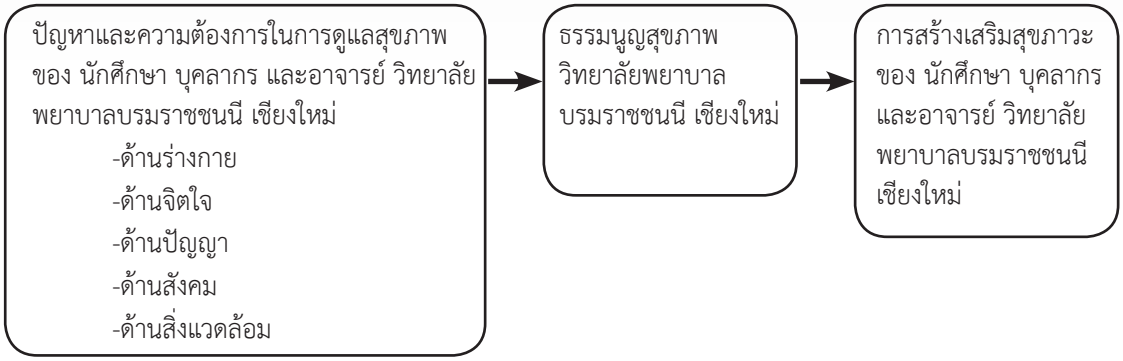

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ มีวิธีดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

แหล่งข้อมูล

การศึกษาดูงานจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง และสัมภาษณ์บุคคลากร ดังนี้

ผู้บริหาร	จำนวน 1 คน
ตัวแทนอาจารย์	จำนวน 3 คน
ตัวแทนบุคลากรสายสนับสนุน	จำนวน 3 คน
ตัวแทนนักศึกษา	จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนนี้เป็นแบบบันทึกข้อมูลจากการศึกษาดูงานและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

2. สัมภาษณ์ผู้บริหารอาจารย์ และนักศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง

3. วิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่ได้โดยการจัดจำแนกประเภทตามประเด็นที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นการจัดทำธรรมนูญสุขภาพและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพโดยการสังเคราะห์เนื้อหา

ระยะที่ 2 พัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

การศึกษาในระยะนี้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคลากรในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นบุคลากรในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ปีการศึกษา

2558 รวมทั้งสิ้น 685 คน ประกอบด้วย

ผู้บริหารและอาจารย์ จำนวน 59 คน
บุคลากร จำนวน 45 คน
นักศึกษา จำนวน 581 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวมข้อมูล

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามเป็นแบบบันทึกปรากฏการณ์ในการปฏิบัติการในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงานข้อมูลทั่วไปข้อมูลจากการสัมภาษณ์การทำกลุ่มสนทนาและจากการจัดเวทีสมัชชาสุขภาพ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. ดำเนินการสร้างและพัฒนาธรรมนูญสุขภาพของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

2. ขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

การตรวจสอบข้อมูล

คณะผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการดำเนินชีวิตประจำวัน กิจกรรมในวิทยาลัย ความสัมพันธ์ของวิทยาลัย นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดประเภทใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าทั้งจากอาจารย์ บุคลากรสายสนับสนุน และนักศึกษา สรุปใจความสำคัญ สรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัย ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจนได้ ข้อมูลที่เป็นจริงที่สุด และทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากกระบวนการกลุ่มนั้นถูกต้อง และผู้วิจัยทำการสรุปข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมในครั้งก่อนๆ ที่จะเริ่มในกิจกรรมครั้งต่อไป เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันและความต่อเนื่องในกิจกรรมแต่ละกระบวนการของกลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลมาจัดเป็นหมวดหมู่และทำการตรวจสอบจนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

ระยะที่ 3 ศึกษาผลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นบุคลากรในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ปีการศึกษา 2558 รวมทั้งสิ้น 685 คน ประกอบด้วย

ผู้บริหารและอาจารย์ จำนวน 59 คน
บุคลากร จำนวน 45 คน
นักศึกษา จำนวน 581 คน

กลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของต่ายเซี่ยงฉี[4] กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างใน แต่ละกลุ่มดังนี้

ผู้บริหารและอาจารย์ จำนวน 23 คน
บุคลากร จำนวน 17 คน
นักศึกษา จำนวน 230 คน

รวมกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม เท่ากับ 270 คน กลุ่มตัวอย่างได้มาด้วยการสุ่มอย่างง่าย[5]

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามการใช้ธรรมนูญสุขภาพ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 การปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพ ส่วนที่ 3 ข้อมูลข้อดี ข้อบกพร่อง ของธรรมนูญสุขภาพข้อจำกัด/ อุปสรรคในการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ผลลัพธ์ต่อสุขภาพ (Health outcome) ที่ได้จากการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงธรรมนูญสุขภาพ เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พิจารณาการใช้ภาษาและความสอดคล้องของข้อคำถามกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการวัด เกณฑ์ที่ใช้ในการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency/ IOC) ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า 506 จึงจะถือว่าข้อคำถามนั้นสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการวัดปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

แบบสอบถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency/ IOC) อยู่ระหว่าง 0.67-1.00

การพิทักษ์สิทธิ์ประชากร

- การให้เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องวิจัย
- การบอกประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย รวมทั้งประโยชน์หลังสิ้นสุดการวิจัย
- การเก็บข้อมูลเป็นความลับ ซึ่งผู้ไม่เกี่ยวข้องไม่สามารถเข้าถึงได้
- เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการพัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ จากการศึกษา 3 ระยะ มีรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

จากการศึกษาดูงาน วพบ. ตรัง พบว่าผู้บริหารมีความเห็นต่อกระบวนขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของ วพบ.ตรัง ว่าประกอบด้วย 1) ควรมีมิติการสร้างเสริมสุขภาพ 6 มิติ คือมิติที่ 1 ดูแลกันและกันด้านสุขภาพ มิติที่ 2 ดูแลกันและกันด้านจิตใจ มิติที่ 3 สังคมที่ดี มิติที่ 4 มีจิตวิญญาณที่ดี มิติที่ 5 ต้องมีสติปัญญา และ มิติที่ 6 สิ่งแวดล้อมที่ดี 2) มีการประกาศนโยบาย 2554 โดยมีกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ โดยการประชุมของนักศึกษาภายใต้สโมสรนักศึกษาและนำเข้าชมรมต่างๆ เป็น มีการประชุมของอาจารย์และเจ้าหน้าที่แล้วนำกิจกรรมต่างๆ เข้าครอบครัวเสมือน และ 3) ตัวชี้วัดความสำเร็จในการทำงานกลไกลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพมีวิธีการสร้างแรงจูงใจ เน้นการเชิญชวน ยกย่อง ให้เกียรติบัตร เอื้ออาทร รักษ์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง มีการประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพ 10 ประการ ในปี 2558 ธรรมนูญสุขภาพ 10 ประกาศ ได้แก่ 1) ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 30 นาที 2) ตรวจสุขภาพประจำปี ปีละ 1 ครั้ง 3) เข้ากิจกรรมทางศาสนาทุกครั้ง 4) ปิ่นโตสุขภาพ 5) งดอบายมุข ไม่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ 6) พัฒนาจิตใจ 7) ร่วมงานจิตอาสาทุกครั้งที่มีโอกาส 8) สร้างสิ่งแวดล้อมให้ดี 9) พัฒนาองค์ความรู้ 10) เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพโดยกิจกรรมธรรมนูญสุขภาพ 10 ประการนี้เน้นการมีส่วนร่วม การปรับเพื่อความเป็นไปได้ หลักความยืดหยุ่น รับฟังความคิดเห็น ทำให้เป็นวัฒนธรรมองค์กร ให้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น บูรณาการเรียนการสอน สร้างความละอายใจหากเราจะนำมาให้กับองค์กรของเรา ควรปรับให้เหมาะสมกับองค์กร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมบุคลากรในองค์กร จึงจะสัมฤทธิผล

การอภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีตรัง คือเริ่มจากการประกาศนโยบายของผู้บริหาร มีกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ โดยการประชุมของนักศึกษาภายใต้สโมสรนักศึกษาและนำเข้าชมรมต่างๆ มีการประชุมของอาจารย์และเจ้าหน้าที่แล้วนำกิจกรรมต่างๆ เข้าครอบครัวเสมือน และกำหนดเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการทำงานกลไกลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพมีวิธีการสร้างแรงจูงใจ เน้นการเชิญชวน ยกย่อง ให้เกียรติบัตร เอื้ออาทร ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ แสงชัย พงศ์พิชญ์พิทักษ์[7] ศึกษาการนำธรรมนูญสุขภาพอำเภอไปปฏิบัติของชุมชนในเขตอำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ อำเภอสูงเม่นได้มีการนำแนวคิดเรื่องระบบสุขภาพในมุมมองใหม่มาใช้ โดยนำแนวทางการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในท้องถิ่นด้วยการทำ “สมัชชาสุขภาพ” ก่อให้เกิด “ธรรมนูญสุขภาพอำเภอสูงเม่น” ซึ่งเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพที่กำหนดขึ้นโดยประชาชนในเขตอำเภอสูงเม่น และการศึกษาของ วรรณดี จันทรศิริ และพัชรา ชุ่มชูจันทร์[8] สรุปผลการใช้กระบวนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 กระบวนการอย่างต่อเนื่องผสมผสานกับการพัฒนาทักษะองค์ความรู้ตามความต้องการของชุมชน ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้สภาพปัญหาและความต้องการ

ที่แท้จริง และสามารถกำหนดแนวทางตอบสนองความต้องการของตนเองและชุมชนได้ตามศักยภาพในบริบทของชุมชน ซึ่งสอดคล้องแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพ 5 ข้อของ “ออตตาวา” และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วยปัจจัยภายในชุมชน ปัจจัยภายนอกข้อเสนอแนะ ภาครัฐควรขยายกรอบความคิดและวิธีการทำงานแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยกำหนดกลยุทธ์และกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพทั้ง 5 ข้อให้ชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการควบคุม และพัฒนาสุขภาพให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบบสุขภาพตามนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า นอกจากนี้จุดเด่นของการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของ วพบ.ตรัง ที่สามารถนำมาเป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนที่ วพบ. เชียงใหม่ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกระดับ ทั้งผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษา 2) มีการปรับปรุงธรรมนูญสุขภาพให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของบุคลากรทุกปี และ 3) ประเด็นธรรมนูญสุขภาพสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตประจำวันขององค์กร

2. พัฒนาและการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

คณะผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนจากการไปศึกษาดูงานที่วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตรัง และการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง[9-13] ทำให้สามารถพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ดังนี้

1. ธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ประกอบด้วย 1) ออกกำลังกายทุกวันพฤหัสบดี 2) รับประทานอาหารและดื่มน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะโดยใช้ภาชนะของตัวเอง 3) แต่งกายสะอาด ถูกต้องตามระเบียบของวิทยาลัย 4) ตรวจสุขภาพ ปีละ 1 ครั้ง 5) เปิดเพลงสบายๆ ตอนพักเที่ยง 6) ทำสมาธิ 5 นาที ก่อนเรียนทุกวิชา และนอนสมาธิวันละ 20 นาที ตอนพักเที่ยง 7) เข้าห้องพระ รักษาศีล 5 และรับประทานอาหารมังสวิรัติทุกวันจันทร์ 8) ตักบาตรเดือนละ 1 ครั้ง และฟังธรรมะบรรยายทุกวันพฤหัสบดีที่ 3 ของเดือน 9) ร่วมกิจกรรมจิตอาสาทำความสะอาดวิทยาลัยเดือนละ 1 ครั้ง และปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปีละ 1 ครั้งและ 10) คัดแยกขยะ

2. การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ

2.1 ประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพ

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ ได้ประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2558 โดยในพิธีประกาศธรรมนูญ มีผู้ตรวจราชการ เขต 1 กระทรวงสาธารณสุขเป็นประธาน และมีแขกผู้มีเกียรติร่วมเป็นสักขีพยานได้แก่ ตัวแทนจาก สปสช.เขต 1 สมาชิกสมัชชาสุขภาพจังหวัดเชียงใหม่ ผู้บริหาร อาจารย์ บุคลากร และนักศึกษา

2.2 ติดตาม และประเมินผล

ศึกษาผลการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพฯ ข้อมูลข้อดี ข้อบกพร่อง ของธรรมนูญสุขภาพ ข้อจำกัด/ อุปสรรค ในการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ ผลลัพธ์ต่อสุขภาพ (Health outcome) ที่ได้จากการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงธรรมนูญสุขภาพ (ประเด็นเนื้อหา และการนำไปใช้)

การอภิปรายผล

ขั้นตอนการจัดทำ ธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่มี 8 ขั้นตอน ดังนี้

1) จัดตั้งแกนนำ (สโมสรนักศึกษา – นักศึกษา) 2) จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจกับแกนนำ 3) ประเมินสถานการณ์ (เวทีสมัชชา และ ทำแบบสอบถาม) 4) จัดหมวดหมู่ความต้องการ 5) ยกร่างธรรมนูญ 6) ประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นเพื่อปรับไข (เวทีสมัชชา) 7) ประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพ 8) ติดตามและประเมินผลจากการดำเนินงานพบการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของธรรมนูญสุขภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ ธวัชชัย ไชยรัตน์[14] ธรรมนูญประชาคมตำบลหนองหิน ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2555 ซึ่งอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่

ผลการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

3.1 ผลการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพ

ตารางที่ 1 ผลการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพ

ประเด็นธรรมนูญสุขภาพ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
1. ออกกำลังกายทุกวันพฤหัสบดี	1.94	0.78	พอใช้
2. รับประทานอาหารและดื่มน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะโดยใช้ภาชนะของตัวเอง	3.40	0.72	ดี
3. แต่งกายสะอาด ถูกต้องตามระเบียบของวิทยาลัย	3.75	0.44	ดีมาก
4. ตรวจสุขภาพ ปีละ 1 ครั้ง	3.69	0.75	ดีมาก
5. เปิดเพลงสบายๆ ตอนพักเที่ยง	2.69	0.95	ดี
6. ทำสมาธิ 5 นาที ก่อนเรียนทุกวิชา และนอนสมาธิวันละ 20 นาที ตอนพักเที่ยง	2.05	0.71	พอใช้
7. เข้าห้องพระรักษาศีล 5 และรับประทานอาหารมังสวิรัติทุกวันจันทร์	2.69	1.07	ดี
8. ตักบาตรเดือนละ 1 ครั้ง และฟังธรรมะบรรยายทุกวันพฤหัสบดีที่ 3 ของเดือน	2.54	0.91	ดี
9. ร่วมกิจกรรมจิตอาสาทำความสะอาดวิทยาลัยเดือนละ 1 ครั้ง และปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปีละ 1 ครั้ง	2.87	0.82	ดี
10. คัดแยกขยะ	3.29	0.71	ดี
รวม	**2.89**	**0.78**	**ดี**

ผลการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพในภาพรวม อยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย 2.89 เมื่อพิจารณาในรายข้อพบว่าแต่งกายสะอาด ถูกต้องตามระเบียบของวิทยาลัย มีการปฏิบัติที่ดีมาก รองลงมา ได้แก่ ตรวจสุขภาพ ปีละ 1 ครั้ง และรับประทานอาหารและดื่มน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะโดยใช้ภาชนะของตัวเอง มีการปฏิบัติในระดับดี ค่าเฉลี่ย 3.75 และ 3.69 ตามลำดับ ในประเด็นที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุดได้แก่ออกกำลังกายทุกวันพฤหัสบดี มีการปฏิบัติในระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย 1.94

3.2 ผลลัพธ์ต่อสุขภาพ (Health outcome) ที่ได้จากการนำธรรมนูญสุขภาพไปใช้ ประกอบด้วย

1) ด้านร่างกาย ได้แก่ ทำให้สุขภาพดีในระยะยาว ปราศจากโรคช่วยส่งเสริมการดูแลสุขภาพ มีการดำเนินชีวิตที่ดี การใช้ภาชนะน้ำดื่มเป็นของตนเองช่วยลดการเกิดโรคติดต่อมีรูปร่างดี และมีน้ำหนักตามเกณฑ์

2) ด้านจิตใจ/ อารมณ์ ได้แก่ มีสุขภาพจิตที่ดีมีสมาธิในการทำงาน ช่วยทำให้มีระเบียบวินัยในการดูแลสุขภาพมองโลกในแง่บวก คิดดี ทำดี ขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนเข้มแข็ง อ่อนโยน กตัญญู รู้จักหน้าที่

3) ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้มีต้นไม้ที่ร่มรื่นในวิทยาลัย ประหยัดทรัพยากร สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

4) ด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ มีจิตอาสา ภาค

ภูมิใจในตนเองมีคุณภาพ มีความมั่นใจในตนเอง

5) ด้านองค์กร ได้แก่ เป็นผลดีต่อตนเอง และองค์กรได้ร่วมกิจกรรมในสถานที่ทำงานนักศึกษามีผลการเรียนดีขึ้น

การอภิปรายผล

บุคลากรในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่ มีการปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพในภาพรวม อยู่ในระดับดี ส่งผลให้ผู้ที่ปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพมีสุขภาพร่างกายที่ดี มีสุขภาพจิตที่ดี มีสมาธิในการทำงาน อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ มีความภาคภูมิใจมั่นใจในตนเอง และนักศึกษามีผลการเรียนที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ ธนาวรรณ์ วงค์สวัสดิ์[15] ที่ศึกษาผลจากการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ พบว่า การปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพผ่านโครงการหรือกิจกรรมสุขภาพที่ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติสามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชน ทำให้ประชาชนในตำบลเหมืองหม้อมีสุขภาวะที่ดี

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรปรับเนื้อหาในธรรมนูญสุขภาพให้สอดคล้องกับบริบท ปัญหาและความต้องการทางสุขภาพของแต่ละพื้นที่

2. ควรมีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลักของประเด็นธรรมนูญสุขภาพในแต่ละข้อเพื่อให้สามารถนำธรรมนูญสุขภาพไปขับเคลื่อนได้

3. ควรบูรณาการธรรมนูญสุขภาพเข้าไว้ในแผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการของสถานศึกษาเพื่อให้สามารถนำประเด็นธรรมนูญไปขับเคลื่อน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาผลลัพธ์ทางสุขภาพที่เกิดจากการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ เพื่อให้เกิดความชัดเจนของผลที่เกิดจากธรรมนูญสุขภาพโดยตรง

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อทบทวนประเด็นธรรมนูญสุขภาพในพื้นที่ทุก 5 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการทางด้านสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไป

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. เปิดสถานการณ์น่าเป็นห่วงสุขภาพเยาวชนไทยในรั้วอุดมศึกษา; 2552. [อินเตอร์เน็ต].[เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2558].เข้าถึงได้จาก http://www.thaihealth.or.th/Content/22398
2. สมศิริ นนทสวัสดิ์ศรี. การบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพสู่พันธกิจอุดมศึกษาในคณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์. วารสารเกื้อการุณย์.2557; 21(1).
3. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. คู่มือการนำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2552 ไปใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน. กรุงเทพฯ: วิชั่นพรีเพรส; 2553.
4. ต่ายเชี่ยงฉี. เอกสารประกอบการสอนวิชาการวิจัยขั้นสูงเพื่อพัฒนาการศึกษา. หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2551.
5. เกียรติสุดา ศรีสุข. .ระเบียบวิธีวิจัย. เชียงใหม่: ครองช่าง; 2549.
6. ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย; 2550.
7. แสงชัย พงศ์พิชญ์พิทักษ์. ธรรมนูญสุขภาพฉบับแรกของประเทศไทย ธรรมนูญสุขภาพอำเภอสูงเม่น นนทบุรี. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.); 2558.

8. วรรณดี จันทรศิริ และพัชรา ชุ่มชูจันทร์. รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้นโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า: หมู่ที่ 8 ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี; 2558.
9. กังวาน พรมไทย และเกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ. รูปแบบกระบวนการสร้างนโยบาย. 2554. สาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม:กรณีการจัดทำธรรมนูญสุขภาพ เทศบาลตำบลวัดโบสถ์อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.พิษณุโลก
10. ธนาวรรณ์ วงค์สวัสดิ์. กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.tnrr.in.th/2558/(26 สิงหาคม 2558).
11. ธวัชชัย ไชยรัตน์. ธรรมนูญประชาชนคนตำบลหนองหิน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.tnrr.in.th/2558/(26 สิงหาคม 2558).
12. เบญจมาศ นันตาวิราช. “กระบวนการพึ่งพาตนเองด้านการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านแม่ฮักพัฒนา”. [วิทยานิพนธ์]. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2551.
13. แสงชัย พงศ์พิชญ์พิทักษ์. ธรรมนูญสุขภาพฉบับแรกของประเทศไทย ธรรมนูญสุขภาพอำเภอสูงเม่น นนทบุรี. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.); 2558.
14. ธวัชชัย ไชยรัตน์. ธรรมนูญประชาชนคนตำบลหนองหิน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.tnrr.in.th/2558/(26 สิงหาคม 2558).
15. ธนาวรรณ์ วงค์สวัสดิ์. กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.tnrr.in.th/2558/(26 สิงหาคม 2558).